

Emlékezzünk régiokról

Iria REXA DEZSÓ

A Reitter-csatorna

— Egy régi pesti emlék

Sokat beszéltek egy időben Pestben a Reitter-csatornáról. Jó néhány esztendeig lesték, várták a pesti purgerok, lesz-e már valami abból a nagy kanálisból, amelyik majd nagy könyökvonalban átnyul az egész városon a Margitsziget déli csücskétől a város tulsó széléig. Akkor a kanálisról volt szó, hogy a nagy hajók azon bepöföghettek volna a Nemzeti Színházig...

Ezt a nagy tervet legelőbb már Széchenyi bontogatta ki a negyvenes évek elején és már a városi tanács elé is terjesztette, hogy az ország kereskedelme érdekében a főváros ne csak a Dunaparton fogadhassa az érkező gőzhajókat, hanem egy hajózható csatorna lehetővé tegye, hogy a városon végig legyen még vagy négyezer öles rakpartja...

A terv voltaképpen nem is volt újdonság. A múlt század harmincas éveiben megvolt még az a régi csatorna, mely a Váci-utól a Király-utcáig csaknem sugáregyenesen haladt, akkor hirtelen lekanyarodott nyugatra s az utcával párhuzamosan ment egy darabon, majd délnek fordult s körülbelül a Nagykörutig egy hid alatt tovább és átmenve a Horánszky-utcán át csavargott le a Dunáig — s ott ért véget, ahol ma a Boráros-tér van.

Persze, az akkor árok volt, csak esővizek évadján, meg nagyobb zivatarok után telt meg vízzel, amit levezetett a Dunába.

Széchenyi sok szépen kidolgozott vagy álmodott terve között ez sem vált valóra, sőt ez úgy eltűnt a feladás homályában, hogy csak akkor esett róla újabban szó, amikor — husz esztendő múltán egy geniális, lelkes mérnökember konkrét tervvel állott elő.

Reitter Ferenc volt, aki hosszú vízmérnöki gyakorlata után 1862. év nyarán a Helytartótanácsához fordult a gondolattal, hogy ezt a csatornát a főváros érdekében meg kellene csinálni. A Helytartótanácsnak is tetszett az eszme és rábízta Pest város bölcs tanácsára, hogy váltsa valóra, — de persze pénzt nem adott rá. Tanácsot könnyű adni, kalácsot nehezebb!

Igy aztán a városház irattárában belepte a por az aktát és senki sem gondolt tovább vele, csak a gondolat jeles megteremtője, Reitter Ferenc. Hozzálátott és elkészítette a részletes terveket s nem sajnálván az időt és a pénzt, a nagy tervet megvalósította — papíron.

Gyönyörű térképet rajzolt (ez könnyen ment nála: 1833-ban segédmérnök volt a térképészeti hivatalban, később már mint mérnök készítette el a Duna folyásának nagy térképét). A csatorna tervrajzán pompásan látható, hogy körülbelül azon a helyen, ahol ma a parlament remek palotája áll, nyílik meg a csatorna és keletnek menve egy kis könyökben a Markó-utcánál vágja át a Vilmos császár-utat, onnan enyhe déli görbüléssel megy a mai Wesselényi-utcáig és innen egyenesen neki a Dunának, hogy aztán körülbelül a mai Boráros-térenél ismét belezakadjon a hőmpolygó folyamárba.

A terv szerint — körülbelül a Dob- és Hársfa-utcák találkozásánál lett volna a kikötő. Itt jó szélesre öblösödött ki a csatorna, hogy nagyobb tere és lehetősége legyen a ki- és berakodásnak.

A 20 öl szélesre és 2378 öl hosszúra tervezett csatorna építését a város a Dunaszabályozás egy részletének s az ország kereskedelme fejlesztésének tekintette s így a költséget, mely az előirányzat szerint tizenkilenc millió forintba rug vala — teljes egészében nem volt hajlandó vállalni. Mint országos jellegű nagy munkát a törvényhozás elé tartozott s a főváros a maga részéről, mint igen ajánlatos, azaz a kérelemmel terjesztette fel az érdekelt közmunka- és közlekedési minisztériumnak, hogy azt a legmelegebben támogassa.

A csatornaépítés eszméjének híre a külföldre is eljutott és 1868-ban akadt külföldi pénzember, akinek tetszett a dolog mint üzlet és hajlandónak mutatkozott arra, hogy a

nagy építkezés anyagi részét elvállalja s ez a várost annyira meghattotta, hogy a csatorna vonala tájképén két esztendőre megszüntette a házépítési engedélyek kiadását.

A hajózható csatorna kérdését az osztrák szomszéd kezdetben nagy elismeréssel vette tudomásul; szépek, helyesnek, célirányosnak mondta, hiszen elsősorban az ő ipari termékeivel megrakott hajók számára épült volna a víziút és az új fővárosi kikötő, de kis idő múlva elkezdték lekicsinyelni, csaknem gunyulódva írta róla, — miközben ők maguk kevesebb bizottsági ülés, értekezlet, ankét és tárgyalás után csinálnak egy ugyanilyen tervet és megépítik a háromszor olyan hosszú, bécsi Duna-kanális!

Nemesak ama pompás térkép nyújt fogalmat arról, milyen lett volna a tervezett csatorna, de maradt egy egykoru fametszet is, mely képet nyújt róla. Persze, az építészeti stílustörténet legrosszabb idejében készült a tervrajz és a metszet, mikor a háromemeletes házak, a vigasztalan épülettömbök, a kaszárnyaszerű bérházak voltak a tervezői ideálok, s a kép olyan, mint ha a játékdobozból kiszedett faházak tömege állana előttünk — változatlan egyforma falak sorai, azonos tetők egyenlő magasságban, s hogy valami élet mégis mozduljon, a képen a távolban néhány gyárkémény ontja füstjét és a csatorna partján három sor gömbök mutatkozik be, mint promenád.

Ez a kép bizony nem oltja belénk a sajnálatot, hogy a nagyméretű építkezés, mely bizonyos tekin-

telben Pestnek egészen más képet adott volna, elmaradt és csak egy gondolat teszi könnyebbé, hogy az 1860-as évek végén épült bérkaszárnyákat tót napszamosaink máig bizonyára elparentálták volna és azok helyébe már palotákat emeltek volna jeles műépítészaink, tehát az a kép csak a múlt emléke lenne, s mint ilyen kedves volna Budapest kedvelői előtt.

Mi lett a zseniális mérnök nagyszerűen elgondolt tervének aztán a sorsa? Hát, ami legtöbbször az eszmék sorsa szokott lenni...

A Dunaszabályozás, mely égető kérdése volt az országnak és a ketős fővárosnak elnyomta ezt a közvetlennek nem mondható fontoságú kérdést.

1870-ben a törvényhozás megteremtette a providenciális államférfi, gróf Andrássy Gyula kedvenc eszméjét, a Fővárosi Közmunkák Tanácsát és ez a nagy áldozatokat követelő terv a város megújulásának más annyi nagy költségű feladata mellett örökre elenyészett. A terv, ha el is enyészett, de Reitter Ferenc nevét nem adta át az enyészetnek. És mégsem enyészett el teljesen a csatorna gondolata. Annak vonalán nyulik el ma a nagy körut, a székesfővárosi élet e hatalmas ütőere.

A füstöt ontó gőzöskök, a formátlan áruaktárak, a teherhordó szekerek, a munkásnép tömege nem foglalja el a világvárossá fejlődött magyar metropolis eme fővonalát. A külvárosba való forgalom kiszorult a külvárosba és bent a városban él, lobog, zajlik a boulevard-élet.